

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2021|29 VAN 8 JULI 2021

OVER DE VOORLOPIGE OPHEFFING VAN DE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN HET
OPENLUCHTZWEMBAD IN IEPER, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER
MATTHIAS DIEPENDAELE VAN 17 JUNI 2021

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 8 juli 2021 volgend advies uit:

1. Adviesvraag: De VCOE ontving op 17 juni 2021 een adviesvraag van Matthias Diependaele, Vlaams minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige opheffing van de bescherming als monument van het openluchtwembad in Ieper. Het zwembad werd bij ministerieel besluit op 11 juni 2009 als monument beschermd. Daarbij werd een historische, historische (in casu architectuurhistorische) en sociaal-culturele waarde toegekend.

De commissie spreekt zich in dit advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige opheffing van de bescherming, met name: (a) het ministerieel besluit tot voorlopige opheffing, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan en (d) het inhoudelijk dossier.

2. Kader: Voorliggend opheffingsvoorstel kwam tot stand na een ad hoc-aanvraag van de stad Ieper, eigenaar van de site. De stad vraagt de opheffing van de bescherming aan omdat de erfgoedwaarden aangetast zouden zijn door de algehele aftakeling van de site en omdat de site gezien de specificiteit van zijn inrichting onmogelijk te herbestemmen zou zijn. Daarnaast werpt de stad op dat het behoud van de site in haar huidig voorkomen bezwaard wordt door de in 2022-2027 door de stad Ieper en de Vlaamse Milieumaatschappij geplande verbeteringswerken aan de inrichting van de oostelijke Ieperse stadsgrachten ter hoogte van de Kasteelgracht en Wieltjesgracht in functie van de waterafvoer: ter hoogte van de site dienen ingrijpende waterbouwkundige werken te worden uitgevoerd die volgens de stad de herkenbaarheid als openluchtwembad zouden aantasten.

De commissie merkt op dat er aan het voorliggend opheffingsdossier een historiek van aanvragen tot opheffing van de bescherming van het openluchtwembad als monument door de stad Ieper voorafgaat. Zo vroeg het stadsbestuur op 10 februari 2010 – amper acht maanden na de definitieve bescherming van de site – een eerste aanvraag tot opheffing in. Een tweede aanvraag volgende in 2015 naar aanleiding van de opmaak door het stadsbestuur van een visienota voor de herbestemming van de site. De stad stelde hierbij niet de erfgoedwaarden van het beschermingsbesluit in vraag, maar argumenteerde dat de bescherming de herbestemmingsmogelijkheden van de site beknotte. In beide gevallen besliste de toenmalig bevoegde minister van Onroerend Erfgoed om niet in te gaan op de vraag tot opheffing. De eerste vraag werd afgewezen omdat hij oordeelde dat het van een weinig consistent en geloofwaardig erfgoedbeleid zou getuigen om een gemotiveerde beslissing voor bescherming na amper één jaar teniet te doen, zonder dat de aangevoerde erfgoedwaarden in vraag worden gesteld. Er werd ook opgemerkt dat de aanvrager als zakelijkrechthouder en adviesverlenende overheid geen standpunt had ingenomen tijdens de beschermingsprocedure, waaruit afgeleid kon worden dat de aanvrager op het ogenblik van bescherming akkoord ging met de voorgenomen beslissing. De tweede vraag werd afgewezen omdat het agentschap Onroerend

Erfgoed oordeelde dat de toenmalig beoogde ontwikkeling, een ontspanningsruimte met lig-, picknick-, en speelweide binnen de vesten, binnen de context van de bescherming gerealiseerd kon worden.

Sinds 2015 werkte de stad aan een herbestemmingsscenario van de site binnen de context van de bescherming. Hiertoe werkte ze op 15 mei 2015 een conceptnota met visieschets uit over de gewenste herbestemming, dewelke door het agentschap als zeer positief en haalbaar binnen de context van de bescherming werd geëvalueerd. Via een Oproep WinVorm werden een ontwerp- en studiebureau aangesteld voor respectievelijk de opmaak van een inrichtingsplan en beheersplan van de site. Het finaal ontwerp 'Nieuw Waterpark aan de Vestingen' (2018) voldeed volgens het inhoudelijk dossier aan de wensen en ruimtelijke belangen van de stad en de VMM, en hield maximaal rekening met de aanwezige erfgoedelementen en -kenmerken van het beschermde monument, maar werd – om onduidelijke redenen – niet goedgekeurd door de stad. Op 9 juni 2020 diende de stad voorliggende vraag tot opheffing van de bescherming van het openluchtwembad als monument in.

3. Algemene bedenkingen: De commissie kan voorliggend opheffingsvoorstel niet ondersteunen. Alvorens in te gaan op de rechtsgrond en motivering van het opheffingsvoorstel formuleert de commissie enkele algemene bedenkingen bij dit dossier:
 - a) Evaluatie bescherming: De commissie merkt in eerste instantie op dat een breder (beleids)kader voor het actualiseren van beschermingen vooralsnog ontbreekt. Net zoals bij nieuwe beschermingen vereist de wijziging of opheffing van bescherming immers een zorgvuldige waardebeoordeling en kritische (thematische) toetsing in Vlaams perspectief. Daarbij moet afdoende aangetoond worden in welke mate erfgoedwaarden al dan niet evolueerden en of de betreffende bescherming beantwoordt aan eenduidige selectiecriteria.¹ De commissie merkt op dat het voorstel tot de opheffing van de bescherming als monument van het openluchtwembad van leper dan ook niet vertrekt vanuit een grondige evaluatie van de bescherming en de daarin vertegenwoordigde erfgoedwaarden. De motivering van het opheffingsbesluit geeft louter een overzicht van de in het beschermingsbesluit geformuleerde erfgoedwaarden, en ook het evaluerend gedeelte van het inhoudelijk dossier met betrekking tot de erfgoedwaarden blijft beperkt tot een loutere verwijzing naar het beschermingsbesluit en het bijhorende inhoudelijk dossier uit 2009. De commissie vindt het betreurenswaardig dat het opheffingsvoorstel aldus zonder meer tegemoet komt aan de ad hoc-aanvraag van de stad.
 - b) Verwaarlozing openluchtwembad: De commissie betreurt ook de jarenlange verwaarlozing van het openluchtwembad. Het inhoudelijk dossier maakt – behoudens een gedeeltelijke restauratie van de cabines bij de herbestemming van het openluchtwembad als stadsstrand in 2005 – geen melding van instandhoudings-, herstellings-, beveiligings-, beheers- en / of onderhoudswerken. Uit het inhoudelijk dossier blijkt nochtans dat reeds in 2015 werd vastgesteld dat de aftakeling van het zwembad zich in een versneld tempo verderzette. De stad meldt in de motivering voor de voorliggende vraag tot opheffing bovendien: *'Er zijn meerdere knelpunten gekend die heel dringend moeten kunnen aangepakt worden.'* De commissie benadrukt dat voor dergelijk beschermd monument het actiefbehoudsbeginsel geldt en het Onroerenderfgoeddecreet (art. 6.4.1) en het Onroerenderfgoedbesluit (art. 6.4.1) de zakelijkrechthouders en gebruikers verplicht om ten allen tijde de nodige

¹ VCOE-2021018 Advies opheffing bescherming Temse elektrische torenkraan

instandhoudings-, herstellings-, beveiligings-, beheers- en onderhoudswerken uit te voeren. Dat de verwaarloosde staat nu wordt ingeroepen als argument om de erfgoedwaarde van het pand in vraag te stellen kan de commissie niet onderschrijven. De parlementaire voorbereiding bij het Onroerendergoeddecreet stelt immers in deze heel duidelijk: *'in geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud door de (huidige of vorige) zakelijkrechthouder of beheerder aanleiding geven tot een wijziging of gehele of gedeeltelijke opheffing van de bescherming'*.² Volledigheidshalve merkt de commissie op dat ook financiële implicaties van achterstallig onderhoud en gebrek aan beheersvisie vanuit de stad Ieper niet zonder meer aanleiding kunnen geven tot een opheffing van de bescherming.

4. **Rechtsgrond:** De commissie stelt vast dat artikel 1 van het voorliggend ministerieel besluit voorziet in de voorlopige gedeeltelijke opheffing van het ministerieel besluit houdende bescherming als monument van publieke vrijetijdsarchitectuur te Bredene, Brugge, De Haan, Ieper, Kortrijk en Middelkerke, m.n. de voorlopige opheffing van de bescherming als monument van het openluchtwembad in Ieper. De actuele rechtsgronden die dergelijke gedeeltelijke opheffingen mogelijk maken zijn bepaald in artikel 6.2.1, 1°-5° van het Onroerendergoeddecreet.

Inzake de motivering van voorliggend opheffingsvoorstel dient in de eerste plaats opgemerkt te worden dat de erfgoedwaarde van het betreffende monument niet onherstelbaar aangetast of verloren is (art. 6.2.1, 1°)(zie 5a). Ook is er geen sprake van een verplaatsing (6.2.1, 2°) of een aanpassing van de bescherming inzake beheer (6.2.1, 4°) of cultuuroederen (6.2.1, 5°). De voorgestelde opheffing grijpt terug op artikel 6.2.1, 3°: *'de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing is vereist omwille van het algemeen belang'*. Het inhoudelijk dossier citeert daarbij uit de parlementaire voorbereiding van het Onroerendergoeddecreet: *'door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzichte van het algemeen belang ten tijde van de bescherming. Van deze mogelijkheid zal voornamelijk gebruik worden gemaakt om tot een ruimtelijke afweging te kunnen komen. Op die manier kunnen verschillende (ruimtelijke) belangen tegenover elkaar worden afgewogen om zo het algemeen belang te vrijwaren. Uiteraard mag deze mogelijkheid geen vrijgeleide zijn om het belang van de bescherming te ondermijnen. Daarom wordt de procedure voor het wijzigen of opheffen van een bescherming uitgebreid.'* Het ministerieel besluit beroept zich op het betreffende artikel omwille van de verbeteringswerken die de stad Ieper en de VMM in 2022-2027 plannen aan de inrichting van de oostelijke Ieperse stadsgrachten ter hoogte van de Kasteelgracht en Wieltjesgracht, die ze in functie van een verbeterde afvoercapaciteit willen inschakelen in het beheer van de waterafvoer rond de stad. Ter hoogte van de site, strategisch gelegen in de verbindingszone tussen de Kasteel- en Wieltjesgracht, wenst de VMM de verbinding tussen beide grachten te realiseren door het maximaal openen van de waterpartijen.

Het inhoudelijk dossier stelt dat deze werken conflicteren met het integraal behoud van de aanwezige erfgoedkenmerken en -elementen van de site van het openluchtwembad. De commissie merkt in eerste instantie op dat het inhoudelijk dossier niet nader verduidelijkt wat de waterbouwkundige werken ter hoogte van de site concreet inhouden en op welke wijze ze al dan niet impact zouden hebben op de aanwezige erfgoedkenmerken en -elementen. Het is de commissie bijgevolg niet duidelijk waarom de bescherming van het openluchtwembad en de geplande werken onverzoenbaar zouden zijn. De commissie merkt op dat de conceptnota uit

² Parl. St. VI. Parl. 2021-13, nr. 1901/1, 60-61.

2015 van het stadsbestuur met de visieschets over de gewenste herbestemming van de site, reeds uitgang van een herstel van de waterhuishouding als onderdeel van de vestinggrachten, m.n. een aanpassing van de waterhuishouding en het zichtbaar maken van de waterloop van vestinggracht naar Wieltsjesgracht.³ Het finaal ontwerp uit 2018, dat uitvoering geeft aan deze visie, voldeed bovendien aan de wensen van zowel het agentschap, de VMM als het stadsbestuur. VMM zat tijdens het ganse proces als waterbeheerder aan tafel en reikte alle technische randvoorwaarden vanuit waterbeheer aan. Daarnaast stelt de commissie vast dat het algemeen belang van de bescherming als monument enerzijds en de geplande verbeteringswerken anderzijds niet ten opzichte van elkaar werden afgewogen. Het ministerieel besluit vermeldt louter: *'Het algemeen belang van de geplande verbeteringswerken in functie van de waterafvoer aan de oostelijke stadsgrachten in Ieper overstijgt het belang van de bescherming van het openluchtwembad als monument.'* Nergens wordt gemotiveerd waarom het algemeen belang van de bescherming ondergeschikt zou zijn aan dat van de geplande waterbouwkundige werken. De commissie kan de redenering inzake het algemeen belang om bovenstaande redenen dan ook niet ondersteunen.

5. Toetsing motivering opheffing:

a) Toetsing erfgoedwaarden en bouwfysische toestand: De bescherming van het openluchtwembad als monument omvat de zwembadsite en haar accommodatie, met inbegrip van de omheiningmuren en toegangspoorten. De commissie stelt vast dat de site als geheel – een rechthoekig ommuurde voormalige zweminrichting in openlucht met lager gelegen (groot en klein) badgedeelte en hoger gelegen terrasgedeelte – bewaard is gebleven. Diverse relictten – springplank en startblokjes, restanten van beschilderingen van de grote badkuip, douches en voetbaden, kleedhokjes, afsluitingen met buisprofielen, onthaalinfrastructuur – herinneren aan de voormalige functie als badinrichting. De combinatie van historiserende architectuur (periode 1928-1929) enerzijds en efficiënt functionalisme (Interbellum en na W.O.II) anderzijds is nog goed afleesbaar. De site heeft aldus haar waarde als zeldzaam en representatief bewaard voorbeeld van een openluchtwembad, dat teruggaat tot het laatste kwart van de 19^e eeuw en met accommodatie uit het Interbellum en W.O.II, behouden. Het vormt nog steeds een getuige van een geëvolueerde, 20^e-eeuwse zwembadcultuur, waarbij de nodige infrastructuur werd voorzien met het oog op (de toenemende) ontspanningsbehoeften en sportmanifestaties. Door zijn typerende ligging aan de Ieperse vestingen (Kasteelgracht) met rustige omgeving en nabij de stadskern heeft de site haar hoge ensemblewaarde ook op dat vlak behouden.⁴

De stad verwijst in haar motivering voor de opheffing ook naar de algehele aftakeling van de site. De commissie stelt vast dat de omschrijving van de fysieke toestand van de site in het inhoudelijk dossier beperkt is tot volgende vaststellingen: *'Het openluchtwembad vertoont zichtbare tekenen van verwaarlozing. Ter hoogte van het overwelfde waterkanaal ten noordwesten van de badkuip doen zich verzakkingen voor. Voortschrijdende aftakeling van de constructies is zichtbaar aan lokale instortingen, onder meer in de technische ruimtes, en aan de teloorgang van de oude installaties.'* Het is de commissie niet duidelijk of de bouwfysische toestand van de site in detail werd onderzocht en gerapporteerd, al dan niet

³ Conceptnota en ontwerpvoorstel omvorming van het voormalig openluchtwembad Stad Ieper 15 mei 2015 (Lieven Stubbe en Ria Cardoen 2015)

⁴ Cf. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/205981>;
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/12897>

door een bouwkundig ingenieur. De bij het opheffingsbesluit gevoegde fotoregistratie bevat in hoofdzaak overzichtsfoto's, op basis waarvan de commissie vaststelt dat de erfgoedwaarden van het openluchtwembad zoals gemotiveerd in het beschermingsbesluit nog steeds en ontegensprekelijk aanwezig zijn op de site. De commissie kan het argument voor de opheffing van de bescherming omwille van het verlies van erfgoedwaarde van de stad dan ook niet onderschrijven. De commissie herhaalt (zie 3a) dat (financiële implicaties door) verwaarlozing of gebrek aan onderhoud door de (huidige of vorige) zakelijkrechthouder of beheerder in geen geval aanleiding kan geven tot een wijziging of gehele of gedeeltelijke opheffing van de bescherming.

- b) Herbestemmingsmogelijkheden. Uit de historiek van het voorliggend opheffingsdossier blijkt dat de stad Ieper voorheen al tweemaal de opheffing van de bescherming van het openluchtwembad aanvroeg omdat deze volgens haar een eventuele herbestemming zou verhinderen. Ook in het voorliggend dossier stelt de stad dat de site *'omwille van de specificiteit van de inrichting onmogelijk te herbestemmen zou zijn'*. De commissie merkt in eerste instantie op dat de voorgaande aanvragen tot opheffing van de bescherming telkens negatief werden beoordeeld. Het inhoudelijk dossier verduidelijkt bovendien dat het agentschap telkens benadrukte dat de betreffende bescherming als monument een eventuele herbestemming niet verhindert. Dit blijkt volgens de commissie ook uit het feit dat er in 2015 door de stad een conceptnota met visieschets over de gewenste herbestemming werd opgemaakt, die uitging van een aantrekkelijke zacht-recreatieve invulling, met aandacht voor de historische context en de landschappelijke voorwaarde en kwaliteiten. In het najaar van 2018 lag in uitvoering van deze visienota een finaal ontwerp 'Nieuw Waterpark aan de Vestingen' voor de herbestemming van de site op tafel, dat getuigde van respect voor de historiek van de site en maximaal rekening hield met de aanwezig erfgoedgoedelementen en -kenmerken van het beschermde monument. Het ontwerp voldeed ook aan de wensen en ruimtelijke belangen van de stad Ieper en van de Vlaamse Milieumaatschappij. De commissie concludeert dat de bescherming van de site als monument een duurzame herbestemming van de site aldus niet in de weg staat.
- c) Verbeteringswerken waterhuishouding. De stad werpt tot slot op dat de geplande verbeteringswerken in functie van de waterhuishouding het behoud van de site in haar huidige voorkomen bezwaren. De commissie herhaalt dat de conceptnota van het stadsbestuur met de visieschets over de gewenste herbestemming van de site reeds uitging van een herstel van de waterhuishouding als onderdeel van de vestinggrachten, m.n. een aanpassing van de waterhuishouding en het zichtbaar maken van de waterloop van vestinggracht naar Wieltjesgracht. Het ontwerp uit 2018, dat uitvoering geeft aan deze visie, voldeed aan de wensen van zowel het agentschap, het stadsbestuur als de VMM, die tijdens het ganse proces als waterbeheerder aan tafel zat en alle technische randvoorwaarden vanuit waterbeheer aanreikte.
6. Ontwerp opheffingsbesluit: De commissie stelt vast dat artikel 2 van het ministerieel besluit de kadastrale gegevens van de site vermeldt en tevens verwijst naar het afbakeningsplan en de fotoregistratie die de fysieke toestand van het openluchtwembad moet documenteren.
- Artikel 3 voorziet tot slot in de opheffing van artikel 1, punt 8° van het beschermingsbesluit met betrekking tot de bescherming als monument van het openluchtwembad in Ieper.
7. Conclusie: Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen ziet de commissie geen rechtsgeldige reden om over te gaan tot de voorlopige opheffing van het openluchtwembad

van Ieper. De commissie verleent aldus een ongunstig advies.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt

Voorzitter